

Charlotte Schimmelmann og salonkulturen

Af ph.d.-stipendiat Kristine Vestergaard Nielsen

Charlotte Schimmelmann (1757-1816) var gift med finansministeren, gehejmestatsråden og plantageeieren Ernst Schimmelmann (1747-1831), en af Danmarks rigeste mænd. I parrets palæ i Norgesgade, det nuværende Bredgade, i København og på landstedet Sølyst ved Klampenborg holdt Charlotte Schimmelmann saloner, som var besøgt af kunstnere, videnskabsmænd og politikere fra København såvel som fra resten af Europa.

Salonkulturen

At være dannet var mindst lige så vigtigt for 1600- og 1700-tallets elite, som uddannelse er det for vores status i samfundet i dag. Det var ikke nok at vise, at man

havde råd til pomp og pragt ved at bygge storslåede godser og gå med pudrede parykker. I oplysningstidens ånd skulle man også have store bogsamlinger, og allerhelst skulle man føre lange, velformulerede brevkorrespondancer med andre oplyste medlemmer af den på én gang politiske, sociale og kulturelle elite.

Salonerne blev et mødested, hvor man kunne diskutere sin viden og blive endnu mere dannet gennem samtaler med andre intelligente, oplyste mennesker. Salonkulturen var opstået i 1600-tallets Paris, hvor nogle af hoffets damer begyndte at holde private selskaber i deres byhuse. I modsætning til hoffet, hvor den strenge etikette bestemte hver replik, kunne man her mødes og konversere om emner som litteratur, filosofi, videnskab og politik under ledelse af værtinden, salonens kvindelige omdrejningspunkt. Med tiden spredte denne kulturform sig til Tyskland og videre herfra til Norden.

Salonværtinden Charlotte Schimmelmann

Charlotte Magdalene Hedevig Schimmelmann blev i 1782 gift med Ernst Schimmelmann, hvis far, skatmesteren Heinrich Carl Schimmelmann, var blandt

Portræt af Charlotte Schimmelmann, malet af Erik Pauelsen, ca. 1789. Originalen hænger på Schlossmuseum Ahrensburg. I tråd med tidens „naturlige“ mode er salonværtinden afbildet iført et borgerligt udseende fichu (tyndt sjal) og med upudret hår. Måske er det disse idéer om et mere naturligt liv, der har givet grobund for rygter om, at hun var revolutionær. Disse rygter afviste hun selv i sine breve til Louise Stolberg, men hun bekræftede samtidig at have sunget den franske revolutionssang, Marseillaisen, med sine gæster. Tilhører Københavns Museum.

rigets mest velstående mænd. Ægteskabet var Ernst Schimmelmans andet. Hans første kone, rigsgrevinde Emilie von Rantzau, døde efter kun fem års ægteskab, og først efter skatmesteren Heinrich Carl von Schimmelmans død giftede Ernst Schimmelman sig igen med den ti år yngre Charlotte Schubart.¹

Ernst Schimmelman blev ved et paladskup i 1784 en del af det reformstyre, der indførte landbo-reformerne. Han er kendt som en idealist, den filosofisk og humanistisk interesserende finansminister og plantageejer. Han stod bag slavehandelsforbuddet i 1792, men var også manden bag den reform af den danske stats finanser, der er blevet kendt som 'statsbankerotten' i 1813. Både Ernst og Charlotte var dannede mennesker. Charlotte Schimmelman var ligesom sin mand interesseret i både filosofi og politik, og sammen var parret mæcener for kunstnere som Adam Oehlenschläger, videnskabsmænd som H.C. Ørsted og opdagelsesrejsende som Carsten Niebuhr.² Omdrejningspunktet for dannelsesprojektet var Charlotte Schimmelmans saloner.

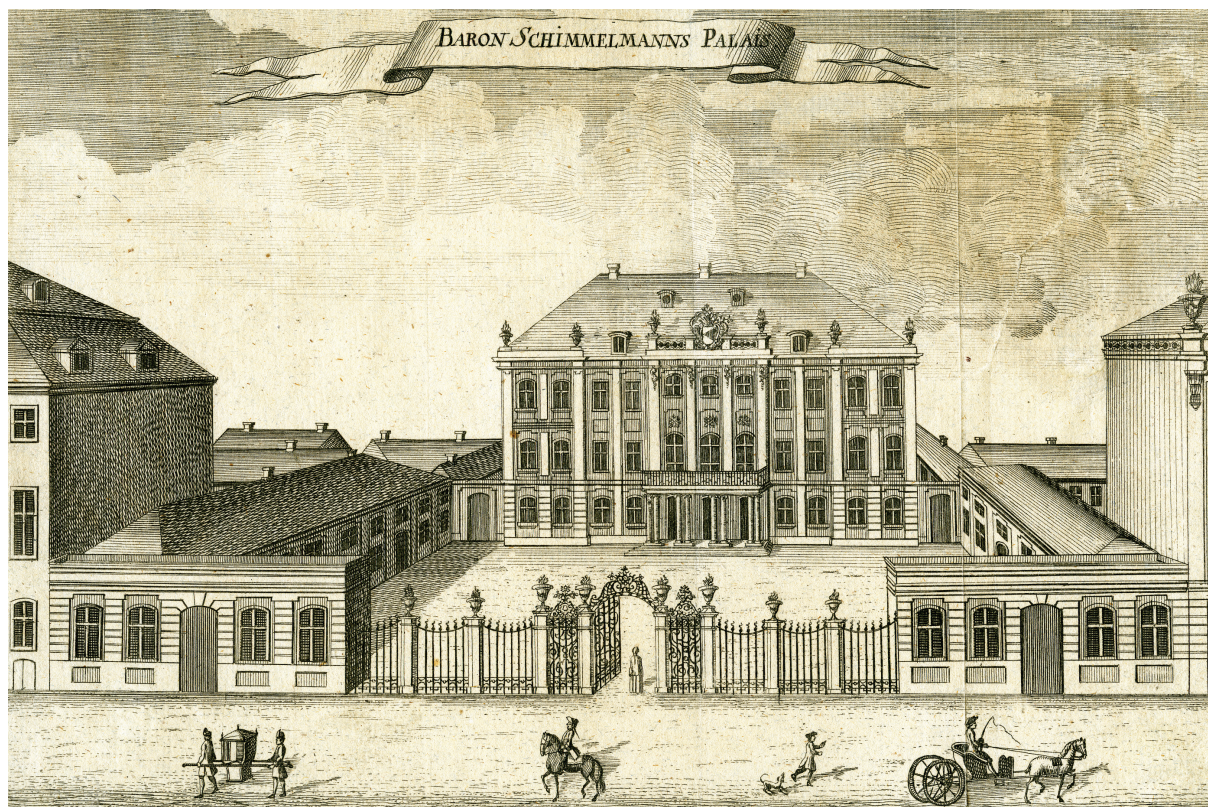
Salonen i Det Schimmelmanske Palæ

Charlotte Schimmelman omtalte aldrig selv sine selskaber som saloner, men skrev blot, at hun havde indbudt til middag. Disse middage kunne dog nemt tælle op til 300 gæster, der blev trakteret med de fineste retter, som fru Schimmelmans franske kok kunne byde på.³ Selskaberne foregik om vinteren i det Schimmelmanske Palæ i det nuværende Bredgade i København. Gaden, og dermed også pa-

læet, var en del af den nye bydel, Frederiksstaden, som var blevet anlagt i 1750'erne i anledning af det enevældige styres 100 års jubilæum. Det var et prestigebyggeri - et kvarter, hvor eliten kappedes om at bygge smukke palæer. De flotteste palæer blev bygget omkring det, der i dag er Amalienborg Slotsplads, og blot få gader derfra lå det Berckentinske Palæ, der fra 1763 blev Schimmelman-familiens residens.⁴

Greveparret Schimmelman var ikke de eneste, der holdt selskab i gaden. I palæet overfor inviterede Friederike Brun, storkøbmanden Constantin Bruns hustru, også til salon,⁵ og længere nede mod slotspladsen holdt en anden købmandsfrue, Marie de Coninck, baller for de særligt indbudte.⁶ Inviteret skulle man også være for at deltage i den Schimmelmanske salon, der ofte bestod af en stor dinner med mange retter. Efter middagen optrådte musikere eller digtere for gæsterne, eller man fik opført et teaterstykke som i 1803, da Charlotte Schimmelman lod et skuespil af Rousseau opføre under en middag for den engelske hertug af Gloucester, kong George 3.'s yngre søn.⁷ Senere gik nogle af gæsterne hjem, mens inderkredsen spiste souper og debatterede videre om politiske eller filosofiske emner.

Charlotte Schimmelman var gift med en minister, og hendes private breve til veninden Louise Stolberg fortæller netop, at mange af gæsterne i salonen var politiske personligheder. Eksempelvis var hertug Frederik Christian 2. af Augustenborg, der var svigersøn til Christian 7. og svoger til Frederik 6., gæst i salonen sammen med rigets udenrigsminister,

Det Schimmelmannske Palæ. Stik af Jonas Haas, ca. 1760. I: Danske Atlas, Nationalmuseet. Ernst Schimmelmanns far overtog palæet i Norgesgade (det nuværende Bredgade) i 1761 og fik det ombygget samt udskiftet gitter og låger for kongens regning. Efter Ernst og Charlotte Schimmelmanns ægteskab i 1782 var det her, Charlotte Schimmelmann holdt salon. Lidt længere nede ad gaden modtog Marie de Coninck og Friederike Brun besøg. Tilhører Københavns Museum.

A. P. Bernstorff, og diplomater fra England, Frankrig, Rusland og Østrig.

Salonen blev dermed også et politisk mødested. Her kunne der knyttes kontakter, der kunne få poli-

tisk betydning. Som når Charlotte Schimmelmann i sine breve til Louise Stolberg skrev, at den russiske udsending, Fyrst Dolgoruki, besøgte hendes salon, og hendes mand kom ned for at hilse på gæsten,

mens forsamlingen glædede sig over de historier, han kunne fortælle fra Rusland.⁸ Der kunne også debatteres og dannes holdninger i salonen, som når Charlotte beskrev, hvordan Bernstorff, udenrigsministeren, kaldte Rousseau for en slyngel, eller at „det store livlige bord“ diskuterede Rousseau.⁹ Og sidst, men ikke mindst, kunne selskaberne bruges til at sende politiske signaler, som når Charlotte lod et fransk skuespil opføre for en engelsk gesandt, midt under de fransk-engelske Napoleonskrige, eller når hun undlod at svare på de franske diplomaters besked, men i stedet inviterede den østrigske gesandt på besøg.¹⁰

Salon på Sølyst

Seelust, som Charlotte Schimmelmänn kaldte godset Sølyst ved Klampenborg lidt nord for København, var familien Schimmelmännns landsted. Her foregik selskaberne i sommerhalvåret, når stanken i den trange hovedstad blev for meget for eliten.

Sølyst bestod ikke af lige så mange kvadratmeter luksus som palæet i København, og de mere ydmyge forhold lettede lidt på formerne. Selskabelighederne bestod her i højere grad af selskabslege end af middage og debatter, og man hengav sig i dagevis til naturen, som da en flok af Ernst og Charlotte Schimmelmännns venner i 1791 sørgede i dagevis over den tyske digter Schillers formodede død. Senere viste det sig, at Schiller havde været syg, men ikke var afgået ved døden, og Ernst Schimmelmänn besluttede at begynde at give Schiller økonomisk støtte.¹¹

Sommerhalvåret var også tid for rejser, og omrejsende digtere og kulturpersonligheder kom derfor forbi Sølyst. I sommeren 1787 rejste digteren Jens Baggesen eksempelvis rundt mellem godserne, der tilhørte Ernst og Charlotte Schimmelmännns omgangskreds: Reventlowerne på godserne Emkendorf, Brahetrolleborg og Pederstrup og Stolbergerne på Tremsbüttel.¹² Også de andre salonværtinder og ledende københavnerruer rykkede på landet om sommeren, og kunstnerne kunne således på Sjælland besøge både Friederike Brun på Sophienholm ved Bagsværd Sø, Marie de Coninck på Dronninggård og Charlotte Schimmelmänn på Sølyst ved Klampenborg.

Men selvom formerne var løsere, når man mødtes på landet, kunne salonen også her bruges til at pleje de forbindelser, der var vigtige for Ernst Schimmelmännns politiske liv. Under enevælden afhang elitens medlemmers magt af forholdet til kongefamilien, og netop de kongelige var hyppige gæster hos Charlotte på Sølyst. I 1796 skrev Charlotte til Louise Stolberg, at „prinsen var her i går med hele sin familie, de befinder sig på Sølyst som om de var hjemme hos sig selv“.¹³ Og da enkedronningen havde været på besøg nogle dage senere, fortalte Charlotte stolt, at majestæten først tog sent hjem fra godset. Desværre blev enkedronningen syg af den åbne karettur, og da Charlotte havde været på sygebesøg, skrev hun endnu en gang stolt om, hvordan dronningen tog imod både Charlotte og plejedatteren Louise Wesselhøft, kaldet Louison, og at enkedronningen endda talte med Louison.¹⁴ Også i sommerhalvåret kunne salonen

Om sommeren flyttede greveparret Schimmelmann, ligesom Københavns øvrige overklasse, ud på landet. På Schimmelmann-familiens gods Sølyst ved Klampenborg fortsatte selskabelighederne, og fru Charlotte modtog digtere såvel som kongelige til sine „landlige“ fester. Sølyst huser i dag Den Kongelige Skydebane. Foto: Sølyst. Den Kongelige Skydebane.

altså bruges til at vise prestige og pleje netværket, og dermed styrke Ernst og Charlotte Schimmelmanns politiske position.

Salonen som elitekultur

Salonkulturen i 1600- og 1700-tallet var i høj grad en elitekultur, og Charlotte Schimmelmann var en af de

førende danske salonværtinder. Både om vinteren, når salonen foregik i Bredgade, og om sommeren på landstedet Sølyst var salonen mødested for eliten, der talte de adelige medlemmer af landets ledelse, udenlandske diplomater og kunstnere og videnskabsmænd, der repræsenterede den finkulturelle dannelse, der var vigtig for adelens selvopfattelse.

Dette maleri af Hans Jørgen Hammer fra ca. 1870 afbilder digteren Jens Baggesen sammen med sine mæcener, Ernst og Charlotte von Schimmelmann. Baggesen var en de guldalderdigtere, Ernst og Charlotte Schimmelmann støttede gennem Charlotte Schimmelmanns salon. Maleren har næppe nogensinde mødt personerne på billedet, men billedet illustrerer dog alligevel Charlotte Schimmelmann som mellemlid mellem den borgerlige, romantiske Baggesen (til højre) og statsmanden Ernst Schimmelmann (til venstre). Tilhører Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot.

Gennem salonen kunne dens værtinde, Charlotte Schimmelmänn, markere sin egen stand og prestige. Når hun i salonen serverede eksotiske retter og lod den tyske digter Schillers nyeste skuespil opføre, demonstrerede hun sin dannelse og placerede dermed sig selv som en del af landets absolutte elite. Samtidig kunne salonen bruges til at knytte politiske bånd og pleje kontakterne til udlandets diplomati. Når Charlotte Schimmelmänn inviterede eller undlod at invitere de franske diplomater, når hun valgte at opføre et fransk skuespil for en engelsk diplomat, eller når hendes mand tog imod en særlig fin gæst, var det politiske signaler. Også når medlemmer af kongefamilien gæstede salonen, var det derfor et politisk signal, der viste værtindens mands, Ernst Schimmelmänn, politiske placering. Charlotte Schimmelmänn salon var altså ikke kun et sted, hvor eliten mødtes, den var i ligeså høj grad et middel til at markere og styrke hendes mands og hendes egen politiske position.

Noter

1. Bricka 1887-1905, s. 140.
2. Bricka 1887-1905, s. 131 ff.
3. Boyhus og Skaarup, s. 76.
4. Albris, s. 30.
5. Vestergaard (2011: 21).
6. Langen, s. 49.
7. Bobé bind 4, 30.4.1803.
8. Ibid, bind 5, 23.3. 1813.
9. Ibid, bind 4, 20.12. 1790.
10. Ibid, hhv. bind 5, 16.10.1813.

11. Ballegaard og Sørensen, s. 15.
12. Sørensen, s. 147.
13. Bobé bind 4, 1.7. 1796.
14. Ibid, bind 4, 7.7. 1796.

Kilder og litteratur

- Albris, Josefine: *Bag facaden - ansigter på Frederiksstaden*, Golden Days og Informations Forlag 2010.
- Ballegaard, Annelise og Scott Sørensen, Anne: *Breve til Charlotte – fra Sølyst til Weimar*, Syddansk Universitetsforlag 2011.
- Bobé, Louis: *Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familie*, bind 4, Lehmann og Stages Forlag, 1900.
- Bobé, Louis: *Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familie*, bind 5, Lehmann og Stages Forlag, 1902.
- Bobé, Louis: *Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familie*, bind 10, P. Haase og Søns Forlag, 1932.
- Boyhus, Else Marie og Skaarup, Bi: „Maden i salonen“, i Poulsen, Karen Klitgaard (red.): *Salon på Sophienholm*, Sophienholm 2010.
- Bricka, Carl Frederik: *Dansk biografisk leksikon*, Gyldendal, 1887-1905.
- Langen, Ulrik: *Revolutionens Skygger – franske emigranter og andre folk i København 1789-1814*, Lindhardt og Ringhof, 2005.
- Sørensen, Anne Scott (red.): *Nordisk Salonkultur*, Syddansk Universitetsforlag 1998.
- Vestergaard, Eva: „Den Schimmelmännske Salon, Friederike Bruns Atelier og Kamma Rahbeks Stue: Salonværtinders ændrede muligheder for at deltage i videndeling i perioden 1751-1835“, i *Kontur, Tidsskrift for Kulturstudier*, Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet (2011: 21).